

K. Gorczyca, M. Górny, K. Płachciński, *Szlakiem partii Kazimierza Mielęckiego 1863. Studium historyczno-archeologiczne*, Konin 2020, ss. 368.

W 2020 r., nakładem Muzeum Okręgowego w Koninie, ukazała się książka autorstwa Krzysztofa Gorczycy, Michała Górnego i Krzysztofa Płachcińskiego, *Szlakiem partii Kazimierza Mielęckiego 1863. Studium historyczno-archeologiczne*. Wpisuje się ona w kilka nurtów badań: historii polskich powstań narodowych (powstania styczniowego) i historii regionalnej. Efekt prac zespołu jest przykładem badań interdyscyplinarnych, które łączą w sobie specyfikę badań historycznych i archeologicznych.

Autorzy podjęli się opisanie działań zbrojnych oddziału partyzanckiego (partii) Kazimierza Mielęckiego w czasie powstania styczniowego. Impulsem do podjęcia badań historycznych i archeologicznych była 150 rocznica wybuchu powstania styczniowego. W ciągu ośmiu lat zespół badaczy przebadał teren walk powstańczych w okolicy Konina. Badania archeologiczne objęły sześć stanowisk: Ciepłiny, Bieniszew, Dobrosłowo, Kochowo, Las Krążel i Olszowy Młyn. Głównym celem badań było poszerzenie wiedzy o powstaniu styczniowym we wschodniej Wielkopolsce oraz konfrontacja źródeł historycznych z archeologicznymi. Analiza znalezisk pozwala na weryfikację dotychczasowych poglądów na temat uzbrojenia oddziałów powstańczych (głównie tytułowego oddziału Kazimierza Mielęckiego).

Książka została bardzo starannie wydana. Składa się z dziewięciu rozdziałów, które można podzielić na dwie części: historyczną i archeologiczną. W części historycznej (rozdziały 1-4) opisano sylwetkę Kazimierza Mielęckiego, teren działań, siły stron walczących, ich uzbrojenie i zasady prowadzenia działań bojowych. W części archeologicznej (rozdziały 5-9) scharakteryzowano źródła archeologiczne oraz miejsca starć oddziałów powstańczych z wojskami rosyjskimi. Przedstawiono przebieg wydarzeń, miejsce oraz wyniki badań archeologicznych na kolejnych stanowiskach. Każdy rozdział w tej części jest zakończony podsumowaniem. Publikacja została opatrzona aparatem naukowym, zawiera bibliografię, skorowidz osób i nazw geograficznych oraz wykaz źródeł ilustracji. W pracy zamieszczono 26 tabel, 11 wykresów oraz 245 rycin (ilustracje, zdjęcia, mapy), które bardzo ułatwiają lekturę oraz dobrze wspierają argumentację Autorów.

Bardzo bogata bibliografia wskazuje na szeroką kwerendę przeprowadzoną przez Autorów. Wykorzystano różnorodną literaturę polską i zagraniczną, także fachową dotyczącą broni palnej, używanej w XIX stuleciu. Sięgnięto także do źródeł archiwalnych (przechowywanych w sześciu archiwach) i materiałów drukowanych z epoki.

Pracę czyta się dobrze, miejscami bardzo dobrze, a Autorzy w sposób klarowny przedstawiają wyniki swych badań. Jednak przy uważniejszej lekturze można zauważyć pewne drobne usterki, które przy redakcji można było bez problemu usunąć.

Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna, jednak można zauważyć brak w części wstępnej („Uwagi wstępne”) krótkiego fragmentu omawiającego stan badań historycz-

nych nad powstaniem styczniowym na terenie wschodniej Wielkopolski, a szczególnie części wydawnictw regionalnych, nierzadko jubileuszowych (np. 150. rocznicy wybuchu powstania styczniowego), wspominających o walkach powstańczych na terenie Wielkopolski wschodniej, do których można zaliczyć np. *Brdów w dobie powstania styczniowego*, *Powstanie styczniowe na ziemi kolskiej*, *Powstanie styczniowe we wschodniej Wielkopolsce*¹. Uwzględnienie tego wskazywałoby na ciągle zainteresowanie lokalnej społeczności dziejami swej „małej ojczyzny”.

W bardzo bogatej bibliografii zabrakło kilku publikacji, które wzbogaciłyby, a w niektórych miejscach usystematyzowałyby, tekst narracji. Dzieje powstania styczniowego badano w Polsce od wielu lat, a jego stronę wojskową, ukazywano na tle przemian w wojskowości powszechnej, są to m.in. syntezy powstałe w nieistniejącym obecnie Wojskowym Instytucie Historycznym – *Zarys historii wojskowości powszechnej do końca wieku XIX*² czy *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864-1939*³. W tym nurcie są również prace Lecha Wyszczelskiego, dotyczące historii myśli wojskowej⁴. Niektórzy autorzy poświęcili też temu zagadnieniu znaczne fragmenty swych prac, np. Janusz Wojtasik⁵.

Pewne nieścisłości wkładły się też w nakreśleniu tła historycznego wydarzeń 1863 r., szczególnie zaś opisu instytucji administracji rosyjskiej w Królestwie Polskim, np. w Warszawski Okręg Wojskowy wchodziły tereny Królestwa Polskiego, a nie guberni warszawskiej (s. 28)⁶, zbieraniem informacji o nastrojach politycznych w Cesarstwie Rosyjskim zajmował się Korpus Żandarmów, i to w jego skład wchodził warszawski dywizjon, a nie III Oddziału Kancelarii JCM (s. 35)⁷; korpus leśniczych nie był pod zarządem wojskowym, miał tylko strukturę korpusu (s. 36), podobnie jak korpus inżynierów; 10 Okręg Straży Wewnętrznej obejmował tereny Królestwa Polskiego, a nie guberni warszawskiej, a poszczególne komendy wchodziły w skład batalionów: nowogerejskiego i iwangorodzkiego i nie były z nich wydzielane (s. 53)⁸. O formacji rosyjskiej Straży Granicznej szczegółowo pisał w swej monografii Krzysztof Latawiec⁹. W nakreśleniu wspomnianego tła można było wykorzystać także prace Artura Górnika i Krzysztofa Latawca, które ukazują instytucje administracji rosyjskiej na ziemiach polskich

¹ *Powstanie styczniowe we wschodniej Wielkopolsce. 150-lecie narodowego zrywu i tragedii*, red. E. Steczek-Czerniawska, P. Gołdyn, Kalisz 2013; *Brdów w dobie powstania styczniowego*, red. P. Gołdyn, Brdów 2013; *Powstanie Styczniowe na Ziemi Kolskiej w 150. rocznicę zrywu narodowego*, red. K. Witkowski, Koło 2013.

² J. Sikorski, *Zarys historii wojskowości powszechnej do końca XIX wieku*, Warszawa 1975.

³ *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864-1939*, red. P. Stawecki, Warszawa 1990.

⁴ Zob. L. Wyszczelski, *Historia myśli wojskowej*, Warszawa 2000; tenże, *Historia polskiej myśli wojskowej*, Warszawa 2001.

⁵ Zob. J. Wojtasik, *Idea walki zbrojnej o niepodległość Polski 1864-1907*, Warszawa 1987; tenże, *Z myślą o Niepodległej... Polskie powstania narodowe i próby powstańcze w latach 1795-1914*, Warszawa 2013.

⁶ Zob. M. Kulik, *Polacy wśród wyższych oficerów armii rosyjskiej Warszawskiego Okręgu Wojskowego (1865-1914)*, Warszawa 2008.

⁷ Zob. S. Wiech, *Polacy w mundurach rosyjskiej żandarmerii (1815-1896)*, [w:], *Polacy i osoby polskiego pochodzenia w siłach zbrojnych i policji państw obcych. Historia i współczesność*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2001, s. 505-512.

⁸ Zob. Mariusz Kulik, *Armia rosyjska w Królestwie Polskim w latach 1815-1856*, Warszawa 2019.

⁹ K. Latawiec, *Rosyjska Straż Graniczna w Królestwie Polskim w latach 1851-1914*, Lublin 2014.

w sposób niemal wzorcowy. Szczególnie dotyczy to podległości urzędów poszczególnym resortom¹⁰.

Czytelnik może odczuć mały niedosyt, czytając fragment o umundurowaniu obu stron, a raczej ich guzikach jako archeologicznego materiału badawczego. Otrzymuje dużą porcję wiedzy o mundurach rosyjskich, a zgoła szczątkowe informacje o mundurach powstańczych (s. 153), co zostało omówione w dwóch wersach i zilustrowane jedną ryciną. Wydaje się, że można było ten fragment odrobinę wzbogacić, sięgając do wcześniejszych opracowań, jak np. książka Zdzisława Żygulskiego i Henryka Wieleckiego o polskim mundurze wojskowym¹¹, czy wykorzystując zamieszczoną w recenzowanej książce bogatą ikonografię.

Warsztat naukowy prezentowanej pracy jest właściwy, jednak incydentalnie zdarzają się drobne usterki, które niekiedy mogą dezorientować czytelnika. Przykładem tego jest nagromadzenie zbyt dużej ilości odsyłaczy, przywołujących te same pozycje bibliograficzne w kolejnych przypisach, jak np. na s. 58-59, książkę S. Kieniewicza, *Powstanie styczniowe* (Warszawa 2009), przywołuje się siedem razy, kolejno strony: 326, 346, 347-348, 349-350, 370-372, 373, 375; lub na s. 61-62 artykuł K. Jadczyka, *Wojsko powstańcze zrywu styczniowego 1863-1864: Wybrane aspekty* („Przegląd Historyczno-Wojskowy” t. 14 (65), nr 1 (243), s. 7-28), osiem razy, kolejno strony: 16, 17, 17, 15, 16, 18, 19, 20. Można byłoby, bez szkody dla merytorycznej zawartości, liczbę tychże odsyłaczy zredukować.

W części odsyłaczy, szczególnie dotyczących źródeł archiwalnych, lecz nie wszystkich, jest zawarta zbyt duża liczba informacji, które niekiedy się dublują. Przykładowo na s. 78, odsyłacz nr 439: „AGAD, sygn. 1/244/0/-14, *Komitet Centralny jako Rząd Narodowy. Rozkaz dzienny do wojsk powstańczych nr 1, z dn. 16.04.1863*”. W Archiwum Głównym Akt Dawnych można długo szukać takiej sygnatury i mieć problem z jej odnalezieniem. Prawidłowy zapis to: AGAD, Komitet Centralny jako Rząd Narodowy, sygn. 14, (opcjonalnie można dodać: *Rozkaz dzienny do wojsk powstańczych nr 1, z dn. 16.04.1863*). Zapis cyfrowy, podany jako sygnatura cytowanego dokumentu „1/244/0/-14” pochodzi z programu „Szukaj w archiwach” i zawiera dokładnie te same informacje, co zapis tekstowy, tzn. „1” oznacza archiwum (AGAD), „244” to numer zespołu (Komitet Centralny jako Rząd Narodowy), „0” to numer kolekcji (nie występuje), „14” – sygnatura dokumentu. Zdublowanie opisanej informacji nie czyni tego odsyłacza dokładniejszym, a umieszczenie jej w środku zapisu, czyni go wręcz niezrozumiałym.

W pracy można znaleźć pewną ilość rusycyzmów, co by wskazywało na nieobecność odpowiedników tych słów w języku polskim. A tak nie jest, np. słowa „połukaftan” (s. 148) to półkaftan a „wintowka” (passim) to karabin lub gwintówkę (broń palną z gwintowaną lufą).

Prezentowana książka, mimo pewnych niedoskonałości, jest pracą wartościową, łączącą w sobie warsztaty naukowe historii i archeologii. Wyciągnięte przez Autorów wnioski, wnoszą nowe oraz doprecyzowują dotychczasowe ustalenia w naszej wiedzy o powstaniu styczniowym. Pokazują one możliwości, jakie daje konfrontacja badań archiwalnych i literaturowych z badaniami terenowymi oraz otwiera dalsze możliwości w tym zakresie. Można tylko życzyć Autorom sukcesów w dalszych badaniach oraz czekać na kolejne, równie ciekawe publikacje.

Mariusz Kulik

¹⁰ A. Górak, K. Latawiec, *Rosyjska administracja specjalna w Królestwie Polskim 1839-1918*, Lublin 2015.

¹¹ Zob. Z. Żygulski jun., H. Wielecki, *Polski mundur wojskowy*, Kraków 1988.